

ІНФОРМАЦІЙНІ ЧИННИКИ ВІЙСЬКОВОГО БУТТЯ

УДК 355.244.1:327.56

© Ігор ПІДОПРИГОРА

ЕФЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВАКУУМУ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ЛЮТОМУ – БЕРЕЗНІ 2014 р.

На основі аналізу наукової літератури, відкритих джерел та власного досвіду автора досліджено явище інформаційного вакууму, наведено приклади його застосування під час локальних війн і збройних конфліктів останніх десятиліть. Розглянуто вплив інформаційного вакууму на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення Військово-морських сил Збройних сил України під час окупації Автономної Республіки Крим Російською Федерацією у лютому – березні 2014 р.

Ключові слова: *інформаційний вакуум, інформаційно-пропагандистське забезпечення, Військово-морські сили Збройних сил України, окупація Автономної Республіки Крим, Російська Федерація.*

Анексія Криму Російською Федерацією стала гірким уроком для Військово-морських сил Збройних сил України, призвела до зниження їх бойових можливостей. Одним із способів досягнення переваги в інформаційному просторі та негативним чинником впливу на інформаційну роботу в заблокованих військових частинах став інформаційний вакуум, штучно створений противником.

Дослідження чинників впливу на інформаційно-пропагандистське забезпечення Військово-морських сил Збройних Сил України допоможе не допускати помилок під час відновлення військово-морських спроможностей держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати про певний інтерес до інформаційного вакууму [1–6; 16]. Ефект інформаційного вакууму використовують у сучасному інформаційному суспільстві як у мирних цілях (зокрема політичній боротьбі), так і під час проведення інформаційно-психологічних операцій у військових конфліктах останніх десятиліть, про що

свідчать окремі згадки у відкритих джерелах, засобах масової інформації, науковій та навчальній літературі. Однак це явище досліджене недостатньо. Зокрема, інформаційний вакуум іноземні дослідники розглядають переважно в річищі управлінських комунікацій, поширення інформації в соціальних мережах та кризового менеджменту, майже не приділяючи уваги аспектам збройної боротьби, зокрема впливу інформаційного вакууму на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення у військах та захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного тиску противника [1–5]. Також у науковій та довідковій літературі не розкрито зміст понять «інформаційний вакуум» та «ефект інформаційного вакууму».

Мета статті – дослідити вплив інформаційного вакууму на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення Військово-морських сил Збройних сил України у лютому – березні 2014 р.

Одним із ефективних способів впливу на свідомість військовослужбовців Військово-морських сил Збройних сил України під час окупації Криму був штучно створений противником на півострові дефіцит достовірної інформації, особливо навколо заблокованих військових частин флоту – інформаційний вакуум. Цей спосіб передбачав блокування або максимальне обмеження достовірної інформації, що надходила в інформаційний простір автономії та до військових частин. Інформаційна порожнеча, що виникла, в умовах повної інформаційної переваги противника швидко заповнювалася повідомленнями російських засобів масової інформації або просто чутками, плітками й домислами.

Вітчизняна наукова література не розкриває зміст понять «інформаційний вакуум» чи «ефект інформаційного вакууму», проте визначає вакуум як порожнечу, відсутність чи брак чого-небудь [7, 73].

Не дає визначення інформаційного вакууму й авторитетна Енциклопедія Британніка [8].

Відкриті зарубіжні джерела визначають інформаційний вакуум як стан недостатку інформації, що здатний поглиблювати кризову ситуацію, створювати передумови для виникнення й поширення чуток.

Тобто під інформаційним вакуумом слід розуміти відсутність достатньої кількості інформації у певному середовищі чи на певній території.

За досвідом кримських подій 2014 р. це явище тісно пов'язане з інформаційною блокадою та інформаційною перевагою.

Довгий час у науковій літературі найбільш уживаним був термін «воєнна блокада», похідним від якого в умовах розвитку теорії інформаційної боротьби є термін «інформаційна блокада» [9, 181; 10, 11]. Зокрема, колективом авторів Національної академії оборони України у 2007 р. інформаційна блокада визначена як: 1) ізоляція особи, суспільства або держави від життєво важливих джерел інформації; 2) узгоджене за завданнями, простором і часом застосування сил і засобів з метою найбільш повного зниження можливостей противника щодо отримання і використання інформації, необхідної для ефективного ведення операцій

(бойових дій). Також вводиться поняття «блокування інформації», тобто унеможливлення санкціонованого доступу до інформації [12, 185]. Схоже визначення дає й колектив авторів Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних сил України [13, 33].

Спосіб блокування інформації деякі вчені відносять до способів інформаційно-психологічної боротьби. Його суть полягає в тому, що на етапі підготовки і під час бойових дій через комплекс заходів інформаційно-психологічної протидії повністю або частково забороняють збір інформації про обстановку (зокрема й інформаційно-психологічну) і обмін інформацією в системах управління військами і зброєю противника [14, 112].

Також у науковій літературі знаходимо тлумачення поняття «інформаційна перевага». Її визначають як: здатність однієї з протидіючих сторін забезпечити зміну дій противника у своїх інтересах у економічній, політичній, соціальній, військовій та інших сферах діяльності за рахунок інформаційного впливу; здатність збирати, обробляти та розподіляти безперервний потік інформації про ситуацію, перешкоджаючи супротивнику робити те саме; здатність підтримувати такий темп надходження інформації при проведенні операції, який перевершує будь-який можливий темп супротивника, що дає змогу домінувати протягом всього періоду проведення операції та діяти на випередження [15, 16; 13, 96]. На думку українських дослідників, завоювання і утримання інформаційної переваги над противником є кінцевою метою інформаційного протистояння. Основним принципом інформаційного протистояння є інформаційне домінування – здатність збирати, обробляти і розподіляти безперервний потік інформації про ситуацію, перешкоджаючи противнику робити те саме. Воно може бути також визначене як здатність призначити і підтримувати такий темп проведення операції, який перевершує будь-який можливий темп противника, дозволяючи домінувати протягом всього часу проведення операції, залишатися непередбачуваним і діяти, випереджаючи противника в його акціях у відповідь. Інформаційне домінування може бути досягнуте потужністю власних інформаційних джерел.

Водночас інформаційну перевагу визначають як здатність збирати, обробляти і розподіляти безперервний потік інформації про ситуацію, одночасно перешкоджаючи противникові робити те саме. Завдяки своїй інформаційній перевазі війська реалізують принцип накопичення результатів, а не накопичення сил [14, 53–66].

У наукових працях М.Й. Варія, присвячених морально-психологічному стану військ, процесу його формування і прояву в умовах військової діяльності, порушено питання, пов'язані з використанням методів інформаційного і психологічного впливу на свої війська. Зокрема введено поняття «інформаційний голод» [16, 265].

Вплив стану ізоляції на боєздатність підрозділів за досвідом локальних війн досліджував В.В. Стасюк [17, 127].

На думку дослідників, інформаційна блокада мала місце під час акцій протесту на Майдані у 2004 та 2013–2014 рр. як інформаційна технологія з досягнення чинною українською владою політичних цілей [18; 19]. Тоді влада всіляко намагалася обмежити поширення альтернативної інформації у революційних ЗМІ.

Також технологію інформаційної блокади застосовувала влада Казахстану під час заворушень у місті Жанаозен у грудні 2011 р. Тоді у всій державі було заблоковано «Twitter» та сайти незалежних мас-медіа, а з самим містом відключено телефонний зв'язок [20].

Чи не вперше у вітчизняному інформаційному просторі про інформаційний вакуум як відсутність або дефіцит інформації згадано в соціологічному дослідженні українських вчених, присвяченому стану поінформованості суспільства про атомні електростанції [21].

На інформаційний вакуум (відсутність інформації) як головну проблему виховання патріотизму в Україні звертав увагу журналіст та аналітик М. Шваб [22].

На думку українського вченого Ю. Костюченка, в умовах розвиненого інформаційного суспільства ситуацій відсутності інформації – «інформаційного вакууму» – не існує: якщо немає достовірного джерела інформації, інформаційне поле буде наповнюватися будь-чим – чутками, плітками, свідомими перекручуваннями [23].

Однак найбільше відомостей про інформаційний вакуум можна почерпнути з наукової та навчальної літератури, присвяченої інформаційно-психологічному протистоянню. На думку українських вчених, застосування техніки блокування інформації є одним із способів інформаційної боротьби [24, 131].

Так, влітку 1968 р. під час окупації Чехословаччини радянськими військами були повністю заглушені усі радіостанції, а чеським засобам масової інформації було заборонено розповсюджувати будь-яку інформацію, крім офіційних повідомлень [24, 80].

Суть інформаційно-психологічних заходів США в операціях «Щит пустелі» та «Буря в пустелі» полягала, зокрема, і в створенні інформаційного вакууму навколо противника – максимального обмеження доступу особового складу іракської армії та населення до офіційної інформації військово-політичного керівництва Іраку з метою викликати паніку та почуття недоцільності опору. Для цього засобами вогневого ураження в першу чергу знищувалися командні пункти та основні засоби масової інформації [25, 182–185]. Щоб досягти несподіванки і максимального зменшення втрат особового складу, командування багатонаціональних сил з початком наступальної операції створило інформаційний вакуум й навколо своїх військ – припинило поширення інформації про перебіг бойових дій, ввело жорстку заборону повідомлень у засобах масової інформації впродовж 48 годин від початку операції, а також обмежило інформацію про характер дій угруповань військ. Надходження інформації відновилось лише після перших двох днів боїв з досягненням позитивних результатів.

Інформаційна перевага в Іраку в 1991 р. дала змогу США та їхнім союзникам захистити інформаційний простір угруповань багатонаціональних сил і ефективно нейтралізувати всі спроби противника негативно впливати на морально-психологічний стан військ [26, 247–248].

Під час першої Чеченської кампанії інформація про конфлікт до населення Росії доходила уривчасто, була спотвореною, або взагалі замовчувалась. Населення РФ опинилось у ситуації, коли чи не єдиним джерелом отримання інформації стали ЗМІ чеченських збройних формувань. У багатьох склалося відчуття, що ворогом у конфлікті є не чеченські повстанці, а керівництво та збройні сили РФ. Федеральні війська з початком проведення операції створили навколо угруповань інформаційний вакуум – установили режим жорстких обмежень на розповсюдження інформації з зони бойових дій, всіляко приховували та замовчували кількість втрат (особливо небойових і втрат внаслідок невмілого керівництва), випадки насильства над місцевим населенням і військові злочини, перешкоджали журналістам, які намагались донести правду до суспільства [24, 107–109].

Цікавим є досвід дій країн НАТО в колишній Югославії. Унаслідок ракетно-бомбових ударів по югославських телерадіоцентрах та ретрансляторах близько 45 % з них було виведено з ладу. Одночасно по периметру кордонів було створено власну мережу ретрансляторів, що були задіяні після виведення з ладу телекомунікаційних систем Югославії і з допомогою яких був заповнений інформаційний вакуум, що виник [26, 248].

Прикладом вдалого застосування ефекту інформаційного вакууму є заборона Грузією російського телерадіомовлення у власному інформаційному просторі під час введення РФ військ у Південну Осетію у 2008 р., що дало змогу захистити свої війська і населення від ворожої пропаганди. Росія в цьому конфлікті зробила ставку на інформування свого населення про перебіг бойових дій, не зважаючи на думку світової спільноти і не допускаючи до Цхінвалі західних журналістів. Це спричинило вкрай негативну реакцію світової спільноти й зумовило односторонність висвітлення новин, адже грузинські високопосадовці коментарі давали охоче [27, 83–86].

Інформаційний вакуум було застосовано навколо події з виявленням російських радіобуїв у Криму у 2013 р. [28].

Отже, інформаційний вакуум – це стан повної або часткової відсутності інформації в певному середовищі, на певній території чи щодо певних подій, що створюється штучно. Інформаційний вакуум з'являється внаслідок застосування однією із сторін конфлікту інформаційної блокади для досягнення інформаційної переваги над противником. Кінцевою метою (результатом) створення інформаційного вакууму – його ефектом – є заповнення інформаційної порожнечі власним інформаційним продуктом для впливу на свідомість, психіку, емоції військ та населення. Інформаційний вакуум створюють як навколо противника з метою здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу на його війська та населення, так і навколо своїх військ з метою нейтралізації

негативного інформаційного-психологічного впливу та недопущення витоку важливої інформації.

Питання захисту особового складу військових частин ВМС ЗС України від негативного інформаційно-психологічного впливу противника, які теоретично відпрацьовувалися під час військових навчань, передбачали й ізоляцію особового складу від джерел інформації противника. Автор цієї статті певний час виконував обов'язки, пов'язані з організацією інформаційно-пропагандистського забезпечення військ берегової оборони ВМС ЗС України. Під час командно-штабних навчань протягом 2009–2010 рр. були заплановані такі заходи:

- створення в підрозділах груп, призначених для збору і знищення агітаційно-пропагандистських матеріалів противника;
- обмеження індивідуального використання радіоприймачів, суворий контроль за використанням радіозасобів у підрозділах зв'язку;
- заборона перегляду та прослуховування телерадіопрограм, крім попередньо записаних та змонтованих випусків новин українських офіційних джерел;
- заборона несанкціонованої роботи у військових частинах представників ЗМІ, проведення репортажів, інтерв'ю і опитувань;
- проведення щоденного бойового інформування особового складу щодо даних про противника, змін в обстановці, виконання бойових завдань;
- своєчасна доставка періодичних видань і поштових відправлень;
- розгортання на командних пунктах військових частин мобільних установок супутникового телебачення з комплектів ПКВС;
- застосування СХв-радіостанцій як ретрансляторів радіопередач центрального радіо у разі пошкодження державної мережі.

Тобто теоретичні напрацювання мали на меті створення інформаційного вакууму навколо своїх військ і використання сил і засобів інформаційно-пропагандистського забезпечення для заповнення його важливою і доцільною інформацією.

Слід зазначити, що напередодні анексії Автономної Республіки Крим інформаційно-пропагандистське забезпечення та захист від негативного інформаційно-психологічного впливу були одним із напрямів ідеологічної роботи у Збройних силах України, а організацію та здійснення заходів щодо захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу визначали як основний напрям інформаційно-пропагандистського забезпечення. Обидва напрями передбачали інформаційний вплив на свідомість і психіку особового складу своїх військ. Однак захист від негативного інформаційно-психологічного впливу передбачав також і нейтралізацію джерел розповсюдження негативної інформації на свої війська і населення. Тобто обидва напрями мали на меті створення інформаційної переваги в інформаційному просторі своїх військ як через систематичний вплив власних джерел інформації, так і створення інформаційного вакууму з метою унеможливлення (максимального зниження) впливу інформації противника [29, 30].

Технологія інформаційної блокади широко застосовувалась під час анексії Криму й була спрямована на формування інформаційного вакууму з метою безальтернативного подання фактів про події в Україні та Криму, забезпечення єдиної інтерпретації подій на півострові. При цьому Росія спиралась на інформаційне домінування в регіоні. Адже в інформаційному просторі Криму частка російськомовного медіапродукту була переважаючою, що зумовлено передусім історичними обставинами, родинними зв'язками, а також недостатньою кількістю якісних кримських ЗМІ. У процентному співвідношенні друковані ЗМІ за мовою видання складалі: 72 % – російські, 17 % – українські, 8 % – кримськотатарські, по 1 % – англійські, німецькі, грецькі [31, 110–119].

Однак були й певні особливості. Зокрема технологія інформаційної блокади Криму включала контекстуальне блокування. Відповідний блокувальний контроль інформаційного простору передбачав: контроль вербальних позначень («повернення Криму»), які усували зі свідомості агресивний характер; контроль візуальної складової – на телеекранах були відсутні зображення невдоволених анексією Криму місцевих жителів; контроль єдності інтерпретації подій (більшість матеріалів становили суб'єктивні коментарі) [32, 8–13].

Інформаційна блокада стала найпоширенішою технологією маніпулювання масовою свідомістю під час анексії Криму та була спрямована на формування інформаційного вакууму для українських ЗМІ в Криму й подання фактів під єдиним вигідним для Кремля кутом зору [32, 21–22].

Перетворюючи Крим на ізольований інформаційний острів, російські військові ввечері 28 лютого 2014 р. захопили усю важливу інформаційну інфраструктуру регіону [33, 112].

У подальшому створений у Криму інформаційний вакуум поступово заповнювали російським інформаційним продуктом. Через незаконне відключення більшості українських каналів з 1 березня, їхнє місце зайняли російські телеканали, які безальтернативно насаджували кремлівський погляд у свідомість кримчан [33, 204, 264]. Станом на 5 березня 2014 р. в Криму працювали лише російські канали, які стали «зброєю масового ураження». Наприклад, про колону військ, яка висувалася для блокування 36 бригади, стало відомо лише з репортажу кримськотатарського телеканалу АТР в ніч на 2 березня 2014 р. [34].

Інформаційне засилля російської сторони значно посилилося напередодні так званого референдуму [33, 297, 339].

Інформаційною блокада стала й головним інструментом здійснення потужного негативного інформаційно-психологічного впливу противника на особовий склад військових частин Військово-морських сил Збройних сил України. Спочатку довкола військових частин створювали інформаційний вакуум із подальшим поширенням корисної для себе тенденційної інформації чи подачі інформації в безальтернативному режимі. Враховуючи тогочасний сильний інтерес до інформації в суспільстві, вигідна для Кремля інформація отримала

максимальне поширення. Це дозволило забезпечити єдину інтерпретацію подій, що відбувалися.

В умовах недостатку інформації рівень сприйняття негативного інформаційно-психологічного впливу противника серед особового складу підвищився, адже готовність військовослужбовців до бойових дій залежить від рівня інформованості особового складу про обстановку, бойові завдання та способи їх виконання, упевненість особового складу у своєму командуванні, тобто від формування певних поглядів та установок на основі отриманої інформації [17, 183]. Об'єктами негативного інформаційно-психологічного впливу стали передусім особи, які приймають рішення – командири військових частин та офіцери, їхні сім'ї, а також особовий склад та місцеве населення в районах постійної дислокації (пунктах базування).

Інформаційний вакуум породжував:

- незадоволення інформаційних потреб і запитів особового складу;
- перевагу противника щодо першості поширення інформації (використання ним принципу переваги первинної інформації);
- можливість противника багаторазово повторювати вигідну інформацію (використання ефекту нав'язування);
- поширення чуток;
- когнітивний дисонанс (використання внутрішніх суперечностей, що виникають у свідомості людини);
- страхи, залякування військовослужбовців і членів їхніх сімей (використання ефекту загрози);
- стан емоційного виснаження;
- посилення противником пропаганди відчаю, безнадійності та безальтернативності положення заблокованих військ [35].

Через перебування АР Крим під впливом російського інформаційного поля у певної частини українських військових було створене штучне уявлення про законність їх переходу на сторону РФ [36, 132–133].

Ефект інформаційного вакууму негативно вплинув на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення у військових частинах ВМС. Адже базою для інформаційної роботи своїх військ завжди була офіційна інформація керівництва держави, рішення військового керівництва, офіційні повідомлення засобів масової інформації. В умовах недостатку офіційної інформації важко було шукати альтернативу.

Українські війська на півострові не отримували з Києва жодних наказів, або мали накази виявляти витримку й не відкривати вогонь [37, 346].

Інформаційна робота серед військовослужбовців в умовах інформаційного вакууму проводилась у формі індивідуальних та групових бесід і бойового інформування шляхом роз'яснення ситуації, що склалася, та можливих прогнозів її розвитку.

Також саме в ті дні зародилася система створення та розповсюдження через мережу Інтернет інформаційних бюлетенів, що містили стисло, але вдало підібрану та структуровану інформацію про найважливіші події. Окремі бюлетені все-таки надходили до військових частин, дислокованих на півострові, руйнуючи інформаційну блокаду. Величезна заслуга в цьому курсантів Академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного. Сьогодні ця система є важливим елементом інформаційно-пропагандистського забезпечення, дозволяючи систематично та оперативно передавати необхідну інформацію до окремого солдата.

В умовах інформаційного вакууму негативний вплив на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення також мали:

Скорочення кількості офіцерів по роботі з особовим складом під час реформування Збройних сил України у попередні роки. Це призвело до того, що у військах на початок збройної агресії майже не було заступників командирів рот (батареї) та офіцерів-психологів, тобто тих, хто є безпосередніми організаторами інформаційно-пропагандистського забезпечення у військових колективах.

Фахова підготовка офіцерів структур по роботі з особовим складом була недостатньою, вони не мали базових знань із психології, соціології, теорії масових комунікацій, елементарних знань щодо закономірностей впливу інформації на свідомість, почуття та поведінку військовослужбовців, не знали основних принципів інформаційного впливу в умовах дефіциту інформації. Дії в умовах інформаційної блокади своїх військ під час навчань не відпрацьовувались, тому практичний досвід в офіцерів був відсутній [38, 62–63].

Аналізуючи праці М.Й. Варія, автор дійшов висновку, що вже на початку 2000-х років ми мали необхідні теоретичні напрацювання щодо організації інформаційної роботи в умовах інформаційного вакууму. Однак через незнання і нехтування використання їх стало неможливим, хоча певні інтуїтивні дії окремих офіцерів по роботі з особовим складом мали місце:

- необхідно було створити такі умови, щоб військовослужбовці не залишалися один на один зі своїми думками, переживаннями, почуттями, а також за можливістю ізолювати їх від психологічного впливу противника. З цією метою доцільно було би проводити перегляд легких (таких, які не заставляють людину глибоко замислюватися) кінофільмів, кінокомедій, анімаційних фільмів. Цей спосіб розслаблення і відволікання уваги використовували американські спеціалісти під час операції «Буря в пустелі»;

- також доцільно в умовах дефіциту інформації застосовувати чутки, які мають обнадійливе спрямування – про підтримку сильних союзників чи світової спільноти, розробку і постачання нових зразків озброєння, суперечності між військами і населенням противника, невдоволення цивільного населення характером поведінки військ противника тощо. В умовах інформаційного голоду вони дають можливість людям оцінювати події, процеси, явища, характеру яких вони не знають. Чутки застосовують тоді, коли для цього створене відповідне

середовище і емоційне підґрунтя: переживання, невизначеність, очікування якихось подій;

- ефективним методом інформаційного впливу на психіку військовослужбовців могло би стати навіювання. Цей метод не потребує логіки, аргументів, а звертається до почуттів, інстинктів. Навіювання базується на вмінні емоційно розбудити об'єкт впливу, а будь-яка інформація сприймається без жодного аналізу, як істина. Засобами виступають посилення на авторитетні джерела, доведення лише вигідної інформації, пов'язування цієї інформації з особистими інтересами і почуттями бійців. Також навіюванню сприяють листи з тилу, звернення до воїнів цивільних осіб, дитячі малюнки тощо;

- сильний психологічний вплив на підлеглих має особистий приклад офіцерів, дії яких військовослужбовці наслідують (славнозвісне «роби, як я») [16, 246–265].

Посилювали ефект інформаційного вакууму під час анексії Криму й інші помилки та недопрацювання командування, зокрема:

- відсутність оперативної доставки періодичних друкованих видань у райони виконання завдань особовим складом військових частин;

- відсутність безперервного доступу до мережі Інтернет, що не дозволило в умовах блокування військових частин та дій підрозділів у відриві від головних сил здійснювати цілодобовий моніторинг суспільно-політичної обстановки та отримання офіційної інформації;

- невикористання повною мірою потенціалу наявних технічних засобів пропаганди щодо покращення інформаційної роботи з особовим складом. Прикрим є те, що не було спроб ефективно використати наявні засоби супутникового телебачення з метою адекватного висвітлення подій на півострові українськими ЗМІ, донесення рішень військово-політичного керівництва держави;

- відсутність у складі військових частин прес-офіцера спричинила неузгодженість дій щодо цивільних та військових засобів масової інформації, не забезпечила формування громадської думки та суспільної підтримки дій військ. Періодична діяльність окремих представників військових ЗМІ давала тимчасовий та недостатній ефект [34].

Використання противником ефекту інформаційного вакууму в Криму підтверджують і представники інших силових відомств України. Так, заступник директора Департаменту персоналу Адміністрації Держприкордонслужби генерал-майор Юрій Облаухов 25 квітня 2014 р. зазначив, що, перебуваючи в Криму, прикордонники потрапили в інформаційний вакуум, адже не мали змоги дивитися українське телебачення, яке місцева влада вимкнула, пропонуючи натомість російське, яке щодо подачі новин адекватним назвати не можна. Паралельно на персонал здійснювали шалений психологічний тиск з боку російських військовослужбовців. Штучно створену блокаду направили на те, щоб дезорієнтувати військових, посіяти паніку, змусити зрадити та присягнути іншій державі. Застосовували різноманітні прийоми, включаючи банальний

підкуп або залякування. Витерпіти такий неприхований моральний тиск було нелегко [39].

Отже, ефект інформаційного вакууму – це результат інформаційної блокади, спрямований на завоювання інформаційної переваги над противником. Головною метою створення інформаційного вакууму є його подальше наповнення вигідною для зацікавленої сторони інформацією з метою впливу на свідомість, психіку, почуття й емоції військ та населення противника.

Інформаційний вакуум як один із інструментів інформаційно-психологічного впливу широко застосовувала Російська Федерація під час анексії Криму. Він негативно впливав на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення військових частин Військово-морських сил Збройних сил України. Наслідки недостачі інформації можна було б мінімізувати, спираючись на теоретичні напрацювання та навички практичних дій у подібних ситуаціях, але їх, на жаль, офіцери структур по роботі з особовим складом вітчизняного флоту не мали. Інформаційна порожнеча навколо заблокованих військових частин могла бути використана для посилення інформаційної роботи з військовослужбовцями цих частин за наявності чіткої позиції вищого військово-політичного керівництва.

Ефект інформаційного вакууму в подальшому широко застосовувався Російською Федерацією під час збройної агресії на Сході України, що є широким полем для подальших розвідок.

Джерела та література:

1. *Encyclopedia of Crisis Management / Ed. by K. Bradley Penuel, Matt Statler, Ryan Hagen. – Part 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=Wa6Q2Gy0CAgC&pg=PA529&lpg=PA529&dq=information+vacuum&source=bl&ots=j7jx4pa2Ri&sig=aadH1bK4y3ksGt4WRkAabErvp4&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiNs7Sek5bZAhUJ1ywKHTmUA644ChDoAQg7MAQ#v=onepage&q=information%20vacuum&f=false>. – Назва з екрана.*
2. *Handbook of Research on Crisis Leadership in Organizations / Ed. by Andrew J. DuBrin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=PfgBAQAQAQBAJ&pg=PA217&lpg=PA217&dq=information+vacuum&source=bl&ots=_lzaApfCEU&sig=wBl0gBfBEDgOsOi2GnYrOBgmt5I&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiNs7Sek5bZAhUJ1ywKHTmUA644ChDoAQg3MAM#v=onepage&q=information%20vacuum&f=false. – Назва з екрана.*
3. *Encyclopedia of Information Science and Technology / Third Edition by Mehdi Khosrow-Pour [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=MJd_VAAQAQAQBAJ&pg=PA1351&lpg=PA1351&dq=information+vacuum&source=bl&ots=9FCOdnovI&sig=AGAtBRXt1NA-lpnv6EtXwLOA_g&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiNs7Sek5bZAhUJ1ywKHTmUA644ChDoAQgzMAI#v=onepage&q=information%20vacuum&f=false. – Назва з екрана.*
4. *Eugene Woon, Augustine Pang. Виявлення інформаційного вакууму: етапи, посилення та наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/CCIJ-10-2016-0066>. – Назва з екрана.*

5. Prachi Tyagi. *Public Relations & Marketing Communications* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/introduction-crisis-management-information-vacuum-social-prachi-tyagi>. – Назва з екрана.
6. *Effects of War on Society Center for Interdisciplinary Research on Social Stress* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=TNhFH5g3sCsC&pg=PA241&lpg=PA241&dq=effect+of+information+vacuum&source=bl&ots=jvrMI8N8qH&sig=FmNiSs2dbvw5HdH6RzzZFEnsQKw&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjYtJv4mZbZAhUR3qQKHbAFDTo4ChDoAQgwMAE#v=onepage&q=effect%20of%20information%20vacuum&f=false>. – Назва з екрана.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
8. Енциклопедія Британніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com>.
9. Большая советская энциклопедия: в 30-ти т. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – Т. 1. – 607 с.
10. Словарь военных терминов / сост. А.М. Плехов, С.Г. Шапкин. – М.: Воениздат, 1988. – 335 с.
11. Українська радянська енциклопедія: у 12-ти т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
12. Звіт про НДР (шифр «Словник»): рукопис / за заг. ред. В.М. Телелима. – К.: НАОУ, 2007. – 478 с.
13. Понятійно-термінологічний словник з ідеологічної роботи у Збройних Силах України / Н.А. Агаєв, М.В. Герасименко, О.А. Мацагор та ін.; за заг. ред. Н.А. Агаєва, – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. – 191 с.
14. Певцов Г.В. Інформаційно-психологічна боротьба у військовій сфері: монографія / Г.В. Певцов, А.М. Гордієнко, С.В. Залкін, С.О. Сідченко, А.О. Феклістов, К.І. Хударковський. – Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. – 276 с.
15. Словник основних військових термінів стосовно війн VI–VII покоління для використання в навчальному процесі та науковій і науково-технічній діяльності Національної академії оборони України / за заг. ред. С.П. Мосова. – К.: НАОУ, 2006. – 23 с.
16. Варій М. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні: монографія / М.Й. Варій. – Львів: ВВП ДУ «ЛП», 1996. – 311 с.
17. Стасюк В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів: підручник / В.В. Стасюк. – К.: НАОУ, 2006. – 570 с.
18. Архіви Форумів Майдану. Інформаційна блокада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/arch/draft/1101118169.html>. – Назва з екрана.
19. Інформаційна війна чи інформаційна блокада: що ефективніше? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media/infospace/article/88462/2013-12-13-informatsiina-viina-chi-informatsiina-blokada-shcho-efektivnishe>. – Назва з екрана.
20. Інформаційна блокада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivpost.net/suspil-stvo/n/13181>. – Назва з екрана.
21. Інформаційний вакуум за дефіциту гарантій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media.slav.gov.ua/114/1/Untitled.FR10.pdf.22>; Інформаційний вакуум – головна проблема патріотизму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finenews.info/fajna-narodna-mudrist/informatsijna-analitika/item/12192-informatsiinyi-vakuum-holovna-problema-patriotyzmu>. – Назва з екрана.

23. Про психологічну війну проти України як компоненту інформаційної війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.espresso.tv/blogs/2014/09/10/pro_psykholohichnu_viyunu_protu_ukrayinu_yak_komponentu_informaciynoi_viyunu. – Назва з екрана.
24. Нарис теорії і практики інформаційно-психологічних операцій: навч. посіб. / М.Т. Дзюба, Я.М. Жарков, І.О. Ольховой, М.І. Онищук; за заг. ред. В.В. Балабіна, К.: ВІТІ НТУУ «КПІ», 2006. – 471 с.
25. Основи інформації та комунікації: навч. посіб. / В.І. Осьодло, О.П. Позняков, В.В. Стасюк. – К.: НАОУ, 2006 – 240 с.
26. Інформаційно-комунікативні технології в гуманітарній сфері Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: підручник / В.І. Осьодло, В.В. Стасюк, В.П. Шевчук та ін. / за заг. ред. В.Г. Радецького. – К.: НАОУ, 2007. – 492 с.
27. Савінцев В. Досвід проведення інформаційно-пропагандистської кампанії у ході конфлікту в Південній Осетії та Абхазії / В. Савінцев // Воєнна історія. – 2008. – № 6 (42). – С. 83–86.
28. Радиобуй, якобы выловленный в Севастополе, не дает покоя экспертам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://podrobnosti.ua/924247-radiobuj-jakoby-vylovlennyj-v-sevastopole-ne-daet-pokoja-ekspertam.html>.
29. Концепція ідеологічної роботи у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 5 лютого 2013 року, № 78.
30. Інструкція з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 14 червня 2013 року, № 401.
31. Егорова Л.Г., Чумичева М.А. Пространство печатных СМИ Крыма: концепция презентации // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 26 (65). – № 3.
32. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналіт. доп. / за заг. ред. А. Баровської. – К.: НІСД, 2016. – 109 с.
33. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної» війни / Т. Березовець. – К.: Брайт Стар Паблішинг. – 2015. – 392 с.
34. Підпригора І. Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ в умовах ведення гібридної війни / І.І. Підпригора // Військова панорама. Інформаційно-аналітичний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/19663-nformaciyno-propagandistske-zabezpechennya-vysk-v-umovah-vedennya-gybridnoyi-viyuni.html>. – Назва з екрана.
35. Підпригора І. Умови та чинники впливу на організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення Військово-Морських Сил Збройних Сил України у 2015 році / І. І. Підпригора // Військова панорама. Інформаційно-аналітичний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wartime.org.ua/35849-umovi-ta-chinniki-vplivu-na-organizaciyu-nformaciyno-propagandistskogo-zabezpechennya-vyskovo-morskih-sil-zbroynih-sil-ukrayini-u-2015-roc.html>. – Назва з екрана.
36. Куцька О.М. Причини, які призвели до «неактивності» військових частин Збройних Сил України в ході анексії Криму Російською Федерацією // Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива: зб. матер. Міжнар. наук. конф., 1-2 грудня 2016 р. – К.: НУОУ, 2016.
37. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / авт. кол.: П.П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.), Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. – К.: «МП Леся», 2016. – 586 с.
38. Підпригора І. Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення підго-

товки і застосування 36 окремої бригади берегової оборони Військово-Морських Сил Збройних Сил України за досвідом дій у ході анексії Автономної Республіки Крим та під час виконання завдань за призначенням після передислокації з тимчасово окупованої території // Анексія Автономної Республіки Крим і війна на Донбасі. 2014–2015 рр.: зб. наук. праць Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 23 вересня 2015 р. – К.: Нац. військ.-істор. музей України, 2015.

39. Точка опори: Кримські прикордонники знаходять підтримку та допомогу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/tochka-opori-krimski-prikordonniki-znahodyat-pidtrimku-ta-dopomogu/>. – Назва з екрана.

© **Ігорь ПИДОПРИГОРА**

ЭФФЕКТ ИНФОРМАЦИОННОГО ВАКУУМА КАК ФАКТОР ВЛИЯНИЯ НА ОРГАНИЗАЦИЮ ИНФОРМАЦИОННО- ПРОПАГАНДИСТСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОЕННО-МОРСКИХ СИЛ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ В ФЕВРАЛЕ – МАРТЕ 2014 г.

На основе анализа научной литературы, открытых источников и собственного опыта автора исследовано явление информационного вакуума, приведены примеры его применения в ходе локальных войн и вооруженных конфликтов последних десятилетий. Раскрыто влияние информационного вакуума на организацию информационно-пропагандистского обеспечения Военно-морских сил Вооруженных сил Украины во время оккупации Автономной Республики Крым Российской Федерацией в феврале – марте 2014 г.

Ключевые слова: *информационный вакуум, информационно-пропагандистское обеспечение, Военно-морские силы Вооруженных сил Украины, оккупация Автономной Республики Крым, Российская Федерация.*

© *Ihor PIDOPRYHORA*

THE EFFECT OF INFORMATION VACUUM AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE ORGANIZATION OF INFORMATIONAL AND PROPAGANDISTIC SUPPORT OF THE NAVAL FORCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN FEBRUARY – MARCH 2014

The article analyzes the phenomenon of information vacuum on the basis of the analysis of scientific literature, open sources and own experience of the author, examples of its application during local wars and armed conflicts of recent decades have been investigated, its influence on the organization of informational and propagandistic support of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine under the time of the occupation of the Autonomous Republic of Crimea by the Russian Federation in February – March 2014.

It is the information vacuum artificially created by the enemy that has become one of the ways to achieve excellence in the information space and a negative influence on information work in the blocked military units of the Ukrainian fleet.

The effect of the informational vacuum in the future was widely used by the Russian Federation during the armed aggression in the East of Ukraine, which creates a wide field for further research.

Investigation of the factors influencing the informational and propagandistic provision of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine during the annexation of the Crimea will allow avoiding mistakes during the restoration of the naval capabilities of the state.

Keywords: *information and propaganda support, information vacuum, Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine, occupation of the Autonomous Republic of Crimea by the Russian Federation.*